

Gajdó Tamás SOKAT RENDEZTEM...
Székely György portréja 1.rész

A hazai színháztudomány meghatározó személyisége dr. Székely György professzor. A tudományág szűk szakszargonjában gyakran emlegettük, emlegetjük a Székely-módszert, melynek segítségével a színjátéktípusokat lehet meghatározni, bemutatni. Óriási lépés volt ez akkor, amikor mindenki meg volt arról győződve, hogy a színjáték azonos a drámával.

Székely György 1918. november 4-én született Budapesten. A bölcsészdoktorátus megszerzése után a Nemzeti Színház szerződtette. 1943–1948 között megszakításokkal a Pécsi Nemzeti Színház igazgatója volt. 1948–1952 között fővárosi és vidéki társulatokban rendezett. 1952-től a Fővárosi Operettszínház főrendezője, 1957-től a Színháztudományi Intézet főmunkatársa, 1960-tól 1980-ig az intézmény igazgatóhelyettese. Az irodalomtudományok doktora (1988). Érdemes művész (1990).

Az életéről, munkáiról, műveiről 2011 nyarán készült életmű-interjú szerkesztett változatát folytatásokban közöljük.

Gajdó Tamás – Akkor kezdjük az elején! Kezdjük a Nemzeti Színházzal!

• Székely György – Indításom mindenképpen rendhagyó volt. A *Színházelmélet Angliában, 1882–1932* című egyetemi doktori disszertációm valamiképpen eljutott Németh Antalékhöz a Nemzeti Színházba, és engem behívtak egy beszélgetésre. Ennek során Németh Antal azt kérte, hogy mivel akkor készültek Teleki László *Kegyencének* bemutatójára, olvassam el a művet, s tegyek szereposztási javaslatot. Családi bérlettel jártunk a Nemzeti Színházba, s elég jól ismertem az együtttest. Elolvastam a drámát, kiosztottam a szerepeket, és ez egy vagy két színészt kivéve – de nem a főszerepekben – megegyezett azzal, ahogy azt ők a Nemzetiben elképzelték. Honnét tudta? – csodálkozott Németh Antal. Nem tudtam, csak elolvastam, így gondoltam. Ekkor felajánlották, hogy leszerződtenek lektor-dramaturgnak. Soha nem gondoltam arra, hogy színházban fogok dolgozni. Rögtön a *Peer Gynt* asszisztense lettem, s miután német–angol szakos voltam, Németh Antal mellé kerültem szaktolmácsnak, akinek ekkoriban meggyarapodtak németországi munkái: vendégszereplés Frankfurt am Mainban, a berlini Schiller Theaterben a *Csongor és Tünde* színrevitele, Vörösmarty művének szófiai rendezése, ahol a német volt a közvetítő nyelv. Majd meglepetésemre megrendeztem az első ősbemutatómat, Hubay Miklós *Hősök nélkül* című darabját. Hubaynak is ez volt az első premierje; addig csak átdolgozást, fordítást játszottak tőle a Nemzetiben. A produkciót előkészítették, a díszletet Jaschik Álmosné Müller Mária megtervezte. Németh Antal fantasztikus gárdával kezdett próbálni, élén a félig-meddig vendég Somlay Artúrral. A próbák legelején, a harmadik-negyedik napon Németh azt mondta nekem, az asszisztensének, hogy majd jövök... Svájcban bukkant fel legközelebb, és én ott maradtam ezzel a társasággal... Életemben teljes darabot még nem rendeztem, gimnáziumban, majd az egyetemi évek alatt Ausztriában egy üdülőben csináltunk kisebb, de teljesen amatőr dolgokat, és egyszerre itt voltam ebben a rögtönzött szituációban, hogy a Nemzeti Színház élgárdájával – Somlay, Tőkés Anna, Lánchy Margit, Abonyi Géza, Olty Magda, Kovács Károly, Szabó Sándor – a Kamaraszínházban rendezem meg ezt a politikailag igen fontosnak bizonyult premiért. Életem első rendezése tehát beugrás volt. Abban biztos vagyok, hogy Németh Somlayval megbeszélte ezt, mert amikor Tőkés Annával vitám támadt, aki a szerepét nem nagyon szerette: „még azt találják hinni, hogy öregek, fáradtak és boldogtalanok vagyunk” – mondta. Somlay leintette, s javasolta, hogy „tegyük csak azt, amit Székely doktor itt javasol”.... Ezzel meglett az a háttér, amivel a próbákat el tudtam vinni a premierig, és sikeres lett a produkció. A darab főhősét, akit Somlay Artúr alakított, az író egyik rokonáról, a fasiszta-nyilas képviselőről, Hubay Kálmánról mintázta. Ennek a históriának a családi háttéréről szólt a dráma. A főhős csak úgy tudja megtartani társadalmi pozícióját, hogy elfogadja a jobboldal felkérését, és élére áll a fiataloknak. Ez teljesen egyértelmű

a darabban, és így is játszottuk el. Egyik rendezői javaslatom volt, hogy amikor a diákcsoport Somlayt mint leendő képviselőt üdvözlí, akkor félnáci köszöntéssel hódoltassa meg a diákokat az új szellemi irányzat előtt. Egyértelműen kiderült, hogy ilyen emberek is bekerülnek az új politikai vezetésbe. Ez még 1942-ben másfél-két évvel a tényleges hatalomra kerülésük előtt történt. A bemutatót 1942. május 19-én rendeztük meg, az évad végén, nem volt belőle túl nagy széria, de húsz-harminc előadást talán megélt.

Ez volt az első rendezésem, melyet még ebben az évben újabb követett. Gerhart Hauptmann *Iphigénia Delphiben* című művét 1942. november 22-én mutattuk be a nagyszínpadon. Én mint fordító és rendező szerepeltem. Németh Antal ugyanis a *Csongor és Tünde* előkészítésekor Berlinben kezembe nyomta a Hauptmann-darabot, hogy délutánonként fordítsam le. Hauptmann 1938-tól kezdve írt egy úgynevezett *Atrida-tetralógiát*, ennek volt első része az *Iphigénia Delphiben*. A többi nem került színre, mert alaphangjuk – ezt a német irodalomtörténetek is kifejtik – a háború elutasítása, a megbékélés szükségessége, és ennek következtében a fasizmustól való elhatárolódás volt. Ezt a darabot fordítottam én le ott kint, délutánonként, a próbák után, szabadidőmben. Mire hazajöttünk nagyjából készen is voltam. A jambikus sima drámai vers nagy költséget nem igényelt, én meg amúgy sem voltam költő, fordító még csak-csak. Amikor hazatértünk Németh azt mondta, hogy ezt most be is mutatjuk. Ez is politikai tett volt, hiszen német darabot játszani kellett, s valóban német darabot játszott a Nemzeti Színház, de nem kortárs divatos náci szerzőt, hanem az éppen elhatárolódó Gerhart Hauptmann-t. Tudtuk, hogy ez nem fog sokat menni, öt-hat előadást terveztünk a nagyszínpadon. Ebben az ifjabb generáció jutott szerephez. Somogyi Bogyó, Gobbi Hilda, Pásztor János, Ungvári László, Újlaky László, Balázs Samu. Ezek a fiatalok a baloldali, kommunista Ungvári-Major-Várkonyi csoporthoz tartoztak, s miközben a próbák folytak a Somogyi Erzsi engem meg is hívott a lakására. Ott szondáztak, hogy esetleg nem csatlakoznék-e én is – gondolom én már utólag. Akkor ez nem volt ennyire világos, bár az megragadta a figyelmemet, hogy Bogyó lakásán egy gramofonból orosz induló szólt. – Tetszik-e? – kérdezték. – Igen, nagyon jó muzsika – felelhettem. Volt egy ilyenfajta – nem azt mondom, hogy szervezési kísérlet, inkább gondolkodási ismerkedés, ami ezzel a produkcióval volt kapcsolatos. A darab ugyanis valóban arról szólt, hogy a sors által elrendelt, végzetes nagy indulatok és bosszú mögött is meg kell keresni az emberi megbocsátás lehetőségeit. Ezt mi bemutattuk, nem hiszem, hogy túl nagy érdeklődést keltett volna, de bizonyos kultúrpolitikai feladatokat teljesítettünk.

GT – Mondhatjuk azt, hogy Németh Antal azért bízott meg ezzel a második darabbal, mert az első remekül sikerült? Megnézte? Beszélt erről veled?

• SzGy – Ha nem sikerült volna, akkor Somlay Artúr beszámolt volna róla Némethnek. Látták volna, hogy ez nem megy. Nem kell ilyesmikkel foglalkoznom. De rögtön utána komplex feladattal bízott meg, ez azt jelentette, hogy elfogadta, amit elképzeltem, nem buktam meg, a legváratlanabb helyzetben is feltaláltam magam, és elvégeztem a feladatot.

GT – Somlay Artúrral hogyan lehetett dolgozni? S a nemzeti színházi tagokkal?

• SzGy – Somlay rendkívül intelligens ember volt, mint színész is. Németh neki biztosan jelezte, hogy nem ő fogja végigvinni a próbákat, tehát ne csináljon balhét, mert különben ő hajlamos volt erre. Somlay – meg kell mondanom – becsült engem, és rendezői instrukcióimat is elfogadta. Nyilvánvaló, valami készségem volt hozzá, hogyan kell az emberekkel bánni. Nem vettem azt figyelembe, hogy itt milyen nagyszerű, neves színészgárda gyűlt össze, hanem csak a feladatra összpontosítottam: az a dolgom, hogy a darabot premierre vigyem, ki van tűzve, itt előadásnak kell lenni. Szinte azt merem mondani, így visszagondolva is, hogy bizonyos elfogulatlansággal próbáltam úrrá lenni a nehézségeken. A másik esetben: fordítsam le Hauptmann verses művét! Lefordítom. Menjek Szófiába! Megyek. Ezek voltak a feladatok. Nem gondolkodhattam, hogy teszem, nem teszem. Aláírtam a szerződést, elvállaltam a munkát – dolgoznom kellett.

GT – Akiket Németh Antal a Nemzeti Színházba szerződtetett, azokban feltétlenül megbízott?

• SzGy – Azt hiszem, hogy igen. Persze voltak politikai ellenfelei beépítve a házban. Mindenki tudta Liszt Nándorról, a színház egyik titkáráról, hogy ő inkább a szélsőjobb felé húz. De a direktor nem rakta ki, mert nem akart ebből konfliktust. Volt neki elég a bemutatók körül. A titkárnöje, a gépírózó Grete Pfannenstiel, egy német leány. Kitűnően gépelt, de mindenki tudta, hogy öt perc múlva ott van a német nagykövetségen az egész anyag. Ebben nem voltunk olyan nagyon tájékozatlanok, az ember ezt belekalkulálta. Abban az időben ott volt Tompa Miklós és Szabó Lajos, a két erdélyi fiatal, akik ott készültek a pályára. Írtak is tanulmányokat a Nemzeti 1941-es évkönyvébe, Németh foglalkoztatta őket, ők azonban akkor már hazakészültek, hiszen ekkor csatolták vissza Erdélyt. Tompa és Szabó be is kapcsolódott a kolozsvári Nemzeti Színház tevékenységébe. Viszont akkor került a színházhoz Fábri Zoltán mint színész, mint rendező és díszlettervező

GT – Ha Tompa Miklósék sorsára vagy a Te sorsodra gondolunk, akkor úgy tűnik, hogy Németh Antal nemcsak a Nemzeti Színházat akarta vezetni, nemcsak a Nemzeti Színház eszménye lebegett a szeme előtt, ő nagyobb távlatokban gondolkodott.

• SzGy – Azt hiszem, hogy ez így van. Németh különös szellemiséget is képviselt. Nem volt egyoldalú. Németországban nagyon sokat tartózkodott és ismerte is. Dramaturgja, Szűcs László egy darabig Reinhardt bécsi színházában asszisztenskedett, és német nyelvterületen tanult. Némethnek másik nyelve viszont az olasz volt, mert az egyetemen művészettörténetet hallgatott, és ahhoz az olasz kellett. A jobboldaliságból is legfeljebb az olasz elképzelésekig ment el. Olaszország pedig nem akarta leigázni Magyarországot, mint a németek! Nem véletlen, hogy amikor a németek megszállták Magyarországot, Németh rögtön lemondott. Lehet, hogy különben is leváltották volna, mindenesetre ő kezdeményezte.

Németh Antal szeme előtt egész biztosan az egész magyar színházi kultúra lebegett. A vidéki színészet reformja is ezért érdekelte. A korabeli országos vidéki színházi szervezet, az úgynevezett cseretársulati rendszer, melyet a jobboldali kamara alakított ki, nem felelt meg a városok túlnyomó többségének. Ezek közül Pécs volt a legaktívabb. Tanácsért felkeresték Németh Antalt, hogy tudna-e nekik valami megoldást találni. Vállalják a színház fenntartását, de ki akarnak lépni a stagione rendszerből. Nem elégedtek meg azzal, hogy pár hétre érkezett egy társulat, s csak hosszabb szünet után a következő. Folyamatos előadásokat akartak rendezni a színházban, és ennek megvalósításához kérték Németh segítségét. Németh Antal egyszer le is utazott Pécsre, és megnézte, hogyan lehet gazdaságilag megszervezni a színházat. Akkor döntöttek el, hogy legyen Kaposvár a betanuló állomás, és Baranya megye, illetve Dél-Magyarország egy bizonyos része legyen tájterület. A tájszínház gondolata innét ered. Megvan Németh Antalnak az a rajza, amelyen kijelölte azt a régiót, ahol színházat lehetne játszani. Beutazta Pécs polgármesterével, Esztergár Lajossal ezt a vidéket. Németh Antal kíséretében velük voltam én is. Előzetes tervet készítették, hogyan lehetne a szezon megszervezni. Úgy egyeztek meg, hogy a Nemzeti Színház képviselőjében én veszem át az igazgatást Németh Antal patronátusa alatt. Ehhez engem szabályszerűen ki kellett nevezni, alkalmazni kellett igazgatónak. Attól kezdve én voltam az igazgató Pécssett, én voltam felelős azért a pénzért, amit erre a célra Pécs városa rendelkezésre bocsátott. Németh közben egyre nehezebb helyzetbe került, egyszer talán, ha lejött, nem tudott többször.

GT – Miket rendeztél Pécssett?

• SzGy – Sokat rendeztem, de most csak az ősbemutatókról beszéljünk. Az első 1944. januárban került színre, első igazgatói évem második félévében, az *Éjféλι dal* című nagyon jó muzsikájú operett volt. Szövegkönyvét a Nemzeti Színház telefonközpontjának vezetője, Stohl Rezső és a Pécsi Nemzeti Színház állandó vendége Horváth Tivadar írta. A zenét az igen tehetséges, kedves Koltai Sándor szerezte, akit elhurcoltak a vézskorszakban. Soha többé nem találkoztunk vele. A betanításnál és a bemutátón még közreműködött, de később őt már elvitték. A nagy sikerű előadás díszletét Fábri Zoltán tervezte. A következő ősbemutatómra, mely 1944. február 3-án került színre, egy kis kamaradarabra, Helge Krog *A kagyló* című színművére igazán nem emlékszem. Azt tudom, hogy a Nemzeti Színház dramaturgiáján volt a dán szerző művének egy példánya. Pesten nem játszották, nekünk meg jól jött. Mondtam, ez egy kellemes, modern, északi, tehát politikailag semleges területről való darab, el kell játszanunk. . . . Nem volt igazán ősbemutató, mert Magyarországon a Király Színházban, 1912-ben már játszották Lehár Ferenc *Éva* című operettjét, melyet a főiskolát végzett karmesterünk, Szathmáry Endre javasolt. Én pedig elvállaltam, hogy színpadra állítom. 1944. november 18-án tartottuk a premiert. Utána lehetne nézni, hogy Magyarországon hol és mikor adták elő. Szathmáry mint egy kevésbé ismert Lehár-operettet javasolta. Jó, mondtam, jöhet, nem kell a szokvány műsor.

S nem tartozott az akkori szokásos műsorba a következő előadás sem, melyet 1945. január 11-én az új korszak elején mutattam be. Átdolgoztam és megrendeztem Csiky Gergely *Kaviárját*, ezt a látványos, bonyodalmas, már inkább a groteszk felé vivő bohózatot. A különös az, hogy szinte egy időben Szűcs László átdolgozását is színre vitték Miskolcon. Csikynek ezt a darabját azóta sem játszották, nyugodtan elő lehetne adni ma is a szokványos Csiky-bemutatók helyett.

Ősbemutatónak tekintem az 1945. február 14-én előadott *Halálból életbe* című irodalmi műsoromat. Villontól kezdve a világirodalom és a magyar irodalom alkotásai kerültek színre. Az előadás Craig-ihlette dobogó-színpadot felhasználva, körfüggőnyt alkalmazva, díszlet nélkül született meg. A színészeket, akik a dobogóra léptek, fejjéppel világítottam meg. A formailag is újszerű, nem szcenírozott, de színpadi irodalmi est fő mondanivalója az volt, hogy az ország a halálból átlép az életbe, és megint reménye van arra, hogy tisztességes élet alakulhat ki.

A következő ősbemutatónk tipikus vidéki teljesítmény: 1945. április 14-én játszottuk először Bakos Géza és Abonyi Mária *Feleségül vesz a férjem* című színjátékát. A szövegkönyvet a színház sűgönője, Abonyi Mira írta. Bakos Géza helyi muzsikus pedig vállalta, hogy zenét komponál a rendkívül egyszerű, színházi rutinnal megirt librettóhoz. Miért is ne játszunk el? Eljátsszuk tízszer, s Mira boldog lesz: színre került a darabja! A vidéki színházak repertoárjára gyakran került a *Feleségül vesz a férjem*hez hasonló mű, hétköznapi eseménynek számított az ilyesmi. Abonyi Mira zenés vígjátéka azonban nem volt színvonaltalan. Még ebben a helyzetben is nagyon igyekeztem az ízlésszintet tartani. Jól jellemzi ezt, hogy az egyik bemutatónkat még 1944-ben egy

Olty Magda (Magdi), Somlay Artúr (Isóf János), Lánczy Margit (Ilona). Hubay Miklós: Hősök nélkül.
Nemzeti Kamaraszínház, 1942. május 19. Játékmester: dr. Székely György

BEMUTATÓ ELŐADÁS
kedden, 1942 május 19-én, este 3/4 8 órakor, először
és a következő napokon
rendes esti helyárrakkal

HŐSÖK NÉLKÜL

Dráma három felvonásban. Írta: HUBAY MIKLÓS.

Isóf János	Somlay Artúr	Balla Péter	Szakal Ferenc a. n.
Erzsi	Tökés Anna	Gábor	Kovács Károly
Károly	Abonyi Géza	Tanár	Szabó Sándor
Ilona	Lánczy Margit	Inas	Turányi Alajos
Magdi	Olty Magda	Tivi	Galamb György
Janika	Dévényi Laci	Lea	Szathmáry Margit
Balla Emil	v. Garamszeghy S.	Orvos	Bazsaly Lajos
Balláné	P. Fűzes Anna	Egy diák	Csákányi László a.n.

Diákok, vendégek.
A színpadot JASCHIK ÁLMOSNÉ tervezte.
Játékmester: DR. SZÉKELY GYÖRGY.
Vége 1/11 órakor.

Hubay Miklós: Hősök nélkül (plakát részlet)

régebről ottmaradt, az operett-rendező feladatát ellátó tag vitte színre. Bementem a főpróbára, és azt láttam, hogy a fundusban lévő erdőkulisszák közé be van tolva Fábri Zoltán *Éjféli dal* díszletének két-három eleme. Kérdésemre az illető azt válaszolta, hogy takaráshoz kell. Ellenvetésemet – Fábri egészen más stílusban tervezte a dekorációt! – nem is igen értette. Évad végén aztán elváltunk egymástól. Mondtam: ne haragudjon, én másképpen képzelem el a színházat és a rendezést. Időben szóltam, el is helyezkedett valahol. Az ilyenfajta lépések is hozzájárultak ahhoz, hogy a Pécsi Nemzeti Színházban érezni lehetett a nemzeti színházi ízlést, hatást.

GT – Marcel Achard 1938-ban írta *A kalóz* című darabját. Ennek a műnek Pécssett volt 1945. június 8-án a magyarországi bemutatója. Ennek mi volt a története?

• SzGy – A pécsi gimnáziumban tanított Győri János, aki később az Eötvös Loránd Tudományegyetemen a francia nyelv professzora lett. Győri 1937–1939 között Párizsban tanult, lektor volt. Ő fordította le ezt a fantáziadús színművét Achardnak, a hallatlanul jó gyakorlati drámaírónak. A kísérőzenét Maros Rudolf szerezte, s én meg rendeztem. Ízléses előadás lett belőle. Az Achard-darab női főszerepét, egy törekeny fiatal lányt a társulatból többen is szeretnék volna megkapni. Az én választásom azonban a fekete, törekeny kis szubrettre, Fesztoráczy Katira esett. Erre kis házi lázadás tört ki: ezt prózai színésznőnek kell játszani! Igen ám, de Fesztoráczy volt az a figura, akit Achard megírt!

Hasonló eset korábban egyébként lezajlott már Pécssett. *A fekete Péter* című darabot párhuzamosan játszottuk a Vígszínházzal. Mi 1943. november 24-én tartottuk a premiert. Amikor kiosztottam a szerepeket, az egyik hozzám odaszereződött frissen végzett színésznek, Kosztolányi Broniszlávnak, ahogyan mindenki nevezte, Bronyinak adtam a címszerepet. Akkor bejött az irodámba felháborodva Csonka Endre, aki a „hivatásos” táncos-komikus volt, hogy ez a táncos-komikus szerepe, neki kellett volna megkapnia! Nagy ribilliót csapott. Mondtam neki, de Bandi, Pesten Ajtay Andor játssza ezt a szerepet! Erre nem tudott mit felelni, mert tényleg teljesen más karaktert kívánt a figura, és Kosztolányi Bronyi közelebb állt Ajtayhoz, mint ő. Kosztolányi lelkes szlovák volt egyébként, Bronyiszlav Kareny néven aztán a pozsonyi főiskolának lett tanára, és fújta a magyarokra, annak ellenére, hogy itt végzett. De valami okból neki elszámolnivalója volt a magyarsággal. Itt minden esetre nagy sikerrel játszotta *Fekete Péter* szerepét. Ezekben a konfliktusokban a szokásjog és a hiteles szerepmegfogalmazás ütközött igazából!

GT – Pécssett, 1945-ben nem csak a nagyszínházban tartottatok előadásokat...

• SzGy – Pécssett, 1931-ben megalakult a Janus Pannonius Irodalmi Társaság. Pécs mellett lakott a nagy szellemi kisugárzású Várkonyi Nándor író, tudománytörténész, aki körül a Janus Pannonius Társaságban gyűltek össze a pécsi művészeti élet szereplői. Én is bekapcsolódtam a munkába. Arra gondoltam, hogy a Pannónia Szálló színháztermében, mely szemben áll a Pécsi Nemzeti Színházzal, különleges kis esteket lehetne rendezni. Egy előadást, két előadást – inkább csak bemutatót. *A Halálból életbe* című irodalmi estünket is itt játszottuk a nagyszínpadi premier után. A sorozat *Pécsi Kamarasték* címen futott. Koncerteket is tartottak Takács Jenőék és a zeneiskola szervezésében. A *Pécsi Kamarasték* keretében két olyan művet vittünk színre 1945. június 28-án, melyet sohasem adtak elő Magyarországon. Oscar Wilde *Firenzei tragédiáját*, melyet Benedek Marcell fordított, egyetemi olvasmányaimból ismertem. Csorba Győző pedig, aki Pécssett először a városházán dolgozott, majd a könyvtár vezetője lett, Szabó Dezső *Feltámadás Makuscskán* című, nagyon szélsőséges politikai satíráját dramatizálta. Ilyen induló volt például benne: „Feltámadás e szép hazában nincsen, / Feltámadás nem is lesz itt soha.” Az új Magyarországnak a fogadtatása is meg volt kérdőjelezve igazából... Kifejezetten egy kísérleti, irodalmi est volt végeredményben.

Ősbemutatónak tekintem Kós Károly *Budai Nagy Antal* című drámáját, mert vidéken soha nem ment. Mi mutattuk be 1946. március 15-én a nagy-magyar közönségnek. Különbösen is furcsa fogalom ez az ősbemutató. Irodalmi szempontból azt tekintjük ősbemutatónak, amikor egy dráma, opera vagy operett először színpadra kerül. A helyzet azonban az – nem akarok én ebből elméletet gyártani –, hogy minden színpadi bemutató „ősbemutató”, mert abban a szereposztásban, abban a környezetben soha sehol nem ment. Ugyanez a helyzet Lev Tolsztojn *Az élő holttest* című munkájával, mely Pécssett 1946. június 5-én került színpadra; utoljára 1929-ben játszotta a Nemzeti Színház. Eltelt majdnem harminc év, míg valaki hozzányúlt volna. A Nemzetiben sem volt nagy sikere. Nagyon szerettem ezt a darabot, ezt az előadást, akkora már az együttes is összecsiszolódott. Mivel nekem nem volt pénzem, Szalay Károly lett a tőkés igazgató, én pedig ott maradtam főrendezőnek. Nagyon jó hangulatú előadásra emlékszem. Az előadás ritmusát és ezzel hangulatát sikerült megtalálnom.

GT – A Pécsi Kulturális Hét műsorában szerepelt, s 1946. május 20-án volt a bemutatója Horváth Mihály *Kőműves Kelemenné* című ballada-operájának, melynek szövegét Te írtad.

• SzGy – A *Kőműves Kelemennét* régebről ismertem. Foglalkoztam a balladákkal, van is egy ballada-könyvem; *Népballada-est* címmel jelent meg. Egy műsoros est anyagát tartalmazta rendezői instrukciókkal. Ez annak a kulturális tevékenységnek a dokumentuma, melyet a Soli Deo Gloria református diákegylet központjában Balla Péter népdalkutató irányításával végeztem. Már a Nemzeti Színház tagjaként vittem színre 1942-ben a Weimarban és

Dr. Székely György, a Pécsi Nemzeti Színház igazgatója 1944 januárjában. Bojár Sándor felvétele

Firenzében megrendezett magyar-német-olasz ifjúsági kulturális találkozón a *Bíró Máté balladája* című produkciót. A művet a Győrffy Kollégium tagjai adták elő, a koreográfiát Molnár István készítette. A ballada teátrális lehetősége tehát mindig vonzott. Horváth Mihály pécsi zeneszerző enyhén Kodály-hangvétélű, rekonstruált dallamvilágot teremtett mindehhez.

GT – Amikor Pécssett nem tudtál tovább dolgozni, Budapesten a Magyar Színház főrendezője lettél. A színház történetének ez volt az egyik legmozgalmasabb időszaka...

• SzGy – A Magyar Színházban két jó barátom várt: Fábri Zoltán és Horváth Tivadar. Az igazgatók azonban egymást sűrűn, szinte kéthetente váltották. Both Bélát elvitte a Nemzeti. Akkor jött próbálkozni Egri Pista, de neki sem ment. Akkor jött a térszatyáros, Sárossy, aki azután Békeffi István *Janika* című sikerének bevételével hirtelen eltűnt, és azóta sem látta senki. Én is rendeztem két produkciót, az egyik volt az *Itt a forint* című kabaré 1946. július 26-án. Az egészben mintha csak egyetlen aktuális konferansz lett volna, melyet Királyhegyi Pál mondott el. Egy nagy groteszk komédiára viszont emlékszem, melyet Feleki Kamill adott elő Gombaszögi Ellával. Visítani kellett a nevetéstől. Nagyon ismerték ezt a műfajt, teljesen komolyan játszottak. Szép Ernő *A mieder* című jelenetében Feleki megérkezik a randevúra, melyet végre engedélyez neki „Gomba Ella”. Nekiáll vetkőztetni: ruha lemegy, és ott van ötvezerszer befűzve. Elkezd kibontani, körülzaladja, lebontja róla, mire már végére érme a dolognak, összeesik. Kész, függöny. A másik bemutatóra 1947. január 31-én került sor: Szántó Armand-Szécsény Mihály *Mimóza* című kispolgári vígjátékát rendeztem a húszéves Ruttkai Éva főszereplésével. Nem volt elég jó ez a darab; a visszahúzóásra, a szerénységre, a finomságra koncentrált, és ez akkor nem volt olyan nagy hatású.

GT – Az 1947-1948-as szezonban azonban ismét Pécssett lettél igazgató. Ez hogy történt?

• SzGy – Ekkor már kezdődtek a színészkongresszusok, de a színházakat még nem államosították. Én nem voltam jelen, mert ezeket jórészt a kommunista párt szervezésében tartották. Egyiken Hont Ferenc beszélt, és utána nekem hozták a hírt, hogy „Gyuri megint mész Pécsre!” Hont ugyanis azt mondta, hogy Pécssett volt már kísérlet a tájszínház megteremtésére, s a kommunista pártnak az volt a célja, hogy a kisebb településeken is színházi előadásokat rendezzenek. Hont tudott róla, hogy Pécssett a háború alatt ez már működött, amikor én vezettem a színházat. Így is történt: behívtak, igent mondtam. Pécs szociáldemokrata polgármestere elfogadott, s ki is neveztek. A tájszínházi előadásokat azonban nem tudtuk megtartani. A vállalkozás azért bukott meg, mert a köztörténetből ismert MAORT-per miatt nem jutottunk üzemanyaghoz. A Standard Oil elzárta az olajfinomítók csapjait. De ha nincs autóbusz, amivel játszani mehetnénk vidékre, szekérekön csak nem mehetünk! Egyszerűen nem volt közlekedés. Hiába tiltakoztam, hogy így nem lehet! A tájelőadások miatt húsz taggal többet szerződtettem. A bevételek viszont kiestek, borult a költségvetésünk. Az állami szubvenció kifizetése is késett. Hiába mondtam, hogy ebből semmi jó nem lesz, nem tudjuk így teljesíteni a feladatunkat. Közben a városban megtörtént a hatalomváltás, egy kommunista polgármester lépett elő. Nem tudom, hogy Aczél György ott volt-e már mint megyei párttitkár, de minden esetre ott járkált Baranyában, tehát ő is ismerte ezt a helyzetet. Gyorsan rám mondták, hogy nem fizetem a társadalombiztosítási járulékot, s rögtön kipasszoltak; ahogyan a szocdem polgármestert, Tolnai Józsefet is.

GT – Azért vannak ebből a korszakból emlékezetes bemutatók, ősbemutatók?

• SzGy – Móríc Zsigmond *Boszorkány* című színművével, ősbemutatóval nyitottam 1947. szeptember 27-én. Móríc Lili, az író legkisebb leánya, aki színművészeti akadémiai végzettségű, „ajándékba kapta” apjától ezt a művet. Lili a címszerepet akarta eljátszani. Móríc ugyanis „Csibe” figuráját történelmi szituációba, Bethlen Gábor korába helyezte. Lili a hóna alatt vitte a színjátékot, azzal hogy ő a Boszorkány. Leszerződött Pécsre, mert abban reménykedett, hogy színre visszük Móríc Zsigmond ismeretlen színművét. Be is mutattuk. Az volt a szerencsém, hogy Bethlen Gábor figuráját Bessenyei Ferencre oszthattam, akit a színészegyesületi iskola elvégzése után szerződtettem. Ennek az előadásnak az az érdekessége, hogy az eredeti változat csak Pécssett került színre, mert később Móríc Virág Thurzó Gáborral társulva átdolgozta, és 1966-ban Kecskeméten előadatta.

Ekkor rendeztem meg William Shakespeare *Szeget szeggel* című művét, melynek 1947. december 22-én volt a premierje. Ez sem valódi ősbemutató persze, de Magyarországon utoljára 1927-ben a Nemzeti Színház játszotta Hevesi Sándor rendezésében és fordításában – négy (!) előadásban. Magyarországon ezen a négy előadáson kívül ez a darab nem ment. Érdekes volt ez a bemutató, a későbbi debreceni igazgatóval, Horváth Jenővel a főszerepben.

Pécsről 1948. februárban kellett eljőnnöm. Per, foglalás, árverés... Minden, ami belefér, az benne volt. Ezt követően, 1947–1948-ban gyakorlatilag nem volt állásom. Azután Várkonyi Zoltán Kis Kamarájában dolgoztam 1948–1949-ben. Várkonyit még a Nemzetiből, a *Peer Gynt* próbáiról ismertem, s amikor megkapta az Andrássy út 69. szám alatti házban lévő színházhelyiséget, hogy üzemeltesse, elmentem hozzá azzal, hogy biztosan szüksége van az új játszóhelyen egy emberre, aki tudja, mi is az a színház. Olyan titkárfélére. Odavett, s én ott dramaturg meg mindenféle voltam.

Az államosítás 1949-ben ezt is elsodorta mindenestül. Valamikor a szezon vége felé Várkonyi azt mondta: – Gyuri, neked vidékre kell menned. Mondtam: – Jó, voltam én már vidéken. Csak nem gondoltam, hogy ez Szentés lesz. De olyan mindegy volt akkor, ha az ember állást kapott!

folytatása következik...

Anna: Móríc Lili. Móríc Zsigmond: *Boszorkány*. Rendezte: dr. Székely György. Pécsi Nemzeti Színház, 1947. szeptember 27. Ismeretlen fényképész felvétele